

LA PRIMERA ETAPA DEL FRANQUISME

El primer franquisme abraça vint anys (1939–1959) i es caracteritzà per les conseqüències de la Guerra Civil en tot l'Estat i per l'aïllament internacional posterior a la fi de la Segona Guerra Mundial. A partir de 1951 conegué un lent redreçament econòmic. En el primer franquisme es poden distingir tres etapes:

- La primera (1939–1945). Foren uns anys en què el franquisme s'institucionalitzà políticament sota la influència dels totalitarismes feixistes d'Alemanya i d'Itàlia.
- La segona (1945–1951). Període de grans dificultats per al règim franquista. Comportà per al franquisme el seu aïllament polític i la marginació d'Espanya de tots els organismes internacionals.
- La tercera (1951–1959). Aconsegueix el reconeixement internacional.

a) L'Exili i la Repressió

La dictadura franquista no deixà participar a l'oposició. Tots els partits polítics (centrals sindicals i, en general, qualsevol associació que defensés postulats polítics, econòmics, culturals o socials diferents dels que volia el règim) foren prohibits i perseguits.

La repressió es dirigí, en primer lloc, a tots els grups que havien lluitat en la guerra contra les tropes nacionals, però també afectà totes aquelles persones que, sense militar en cap organització, havien tingut una trajectòria professional o social que no s'adeia amb la ideologia del règim franquista. Els més perseguits foren els comunistes, els socialistes, els anarquistes i els separatistes.

La repressió va ser més intensa contra tots aquells símbols de catalanitat i de basquisme, des de la llengua (el català i el basc foren bandejats de qualsevol ús oficial o públic) fins a la bandera.

Per tal de sistematitzar la repressió, el règim es dotà de mecanismes jurídics, com la *Ley de represión contra masonería y el comunismo* i la *Ley de Seguridad del Estado*.

Moltes persones foren depurades i altres anaren a la presó o perdien la seva feina. La repressió fou especialment intensa en l'àmbit de l'ensenyament i el funcionariat.

L'exili fou la dura realitat per a milers d'espanyols; els exiliats a França hagueren de fer front a unes condicions molt adverses que s'incrementaren quan, el juny de 1940, França fou ocupada per l'exèrcit alemany. Molts refugiats espanyols ingressaren a la resistència francesa, on continuaren la lluita contra els alemanys i participaren activament en l'alliberament de França de l'ocupació nazi.

b) La política d'aïllament o autarquia

La victòria dels aliats a la Segona Guerra Mundial posà en entredit la supervivència del règim franquista. Britànics i nord-americans evitaren una possible intervenció armada a Espanya, com demanaven alguns països i part de l'opinió pública internacional, però Espanya no fou admesa en l'Organització de les Nacions Unides (ONU) acabada de constituir. A més, l'any 1946 l'ONU recomanà la retirada dels ambaixadors d'Espanya, de manera que el règim franquista quedà aïllat políticament i només rebé l'ajut d'alguns països, especialment d'Argentina, que subministrà enormes quantitats de blat. També, l'any 1948 el govern nord-americà decidí d'excloure Espanya del Pla Marshall.

La guerra freda, però, capgirà la situació i enfortí el règim franquista. La por que tenien els Estats Units del

conflicte militar dels països occidentals amb la Unió Soviètica i la guerra de Corea els va fer replantejar les seves relacions amb Franco.

Les relacions amb l'Església catòlica varen ser importants per al règim franquista. Amb la signatura del Concordat amb la Santa Seu es confirmava la confessionalitat catòlica de l'Estat, s'atorgava a l'Església una influència decisiva en la vida civil i, a més, l'Església catòlica estava exempta de censura en les seves publicacions. A més, Franco tenia el *dret de presentació dels bisbes*.

Amb el pacte de Madrid, els nord-americans aconseguiren grans facilitats en el territori espanyol a l'hora que es comprometien a renovar l'escàs material de l'exèrcit espanyol i concedir un ajut econòmic.

Finalment, l'any 1955 Espanya era admesa a la ONU. Així, el franquisme era reconegut internacionalment.

c) La resistència al franquisme

Encara que hagués acabat la guerra hi continuaven havent a diferents llocs d'Espanya partides guerrilleres (maquis) de diferents ideologies (anarquistes, comunistes, i socialistes).

Acabada la Segona Guerra Mundial revifà l'activitat guerrillera. La més destacada va ser la de l'octubre de 1944, quan uns comunistes envaïren la Vall d'Aran amb la creença que aquest fet provocaria un aixecament generalitzat de la població contra el franquisme. Encara que fracassà, la guerrilla incrementà les seves actuacions per bona part d'Espanya.

L'oposició al franquisme es trobava en una situació molt dèbil i dividida. Els diferents partits desconfiaven els uns dels altres i s'acusaven mútuament de ser els responsables de la derrota. A poc a poc, però, aquests partits anaren constituint nuclis organitzats a l'interior d'Espanya, els quals eren desarticulats per la policia franquista.

Dins les files franquistes també s'iniciaren les primeres dissidències. Alguns falangistes es distanciaren del règim i arribaren a formar la seva oposició al franquisme. Més important fou la dissidència dels monàrquics: es mostraven decebuts perquè acabada la guerra, Franco no estava disposat a restaurar de manera immediata la monarquia en la persona de Don Joan de Borbó.

Acabada la guerra, els sindicats van passar a ser il·legals i els seus dirigents perseguits. El règim imposà una organització sindical única i obligatòria de tipus vertical. Alguns dels moviments vaguístics més importants varen ser el de Bilbao i la seva àrea d'influència l'any 1947, i el de Barcelona el 1951.

L'any 1956 fou especialment conflictiu per al règim: els estudiants universitaris antifeixistes sortiren al carrer i protagonitzaren uns importants aldarulls, fet que provocà la caiguda del ministre d'Educació i dels rectors de les universitats de Madrid i Salamanca.

d) Catalunya en els temps de la 1ª etapa del franquisme

Franco va abolir l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1932 el 5 d'abril del 1938. Això comportà milers de persecucions, empresonaments, depuracions i expulsions del treball. Es considera que hi va haver unes 3500 execucions; una d'elles fou Lluís Companys.

Franco tractà Catalunya com un país enemic ocupat i perseguí tots els símbols i manifestacions col·lectives de la nació catalana. Va prohibir l'ús oficial del català, fou bandejat de l'escola, la premsa i dels mitjans de comunicació, de l'Església i dels rètols comercials. El seu ús es limitava a l'àmbit familiar. Qualsevol infractor d'aquesta norma era objecte d'una important sanció econòmica.

Tots els símbols de catalanitat (la bandera, l'himne, el Cant de la senyera, la sardana, etc.) foren prohibits; el

nom de Catalunya fou eliminat dels carrers i places i també ho foren els episodis, institucions i personatges representatius de la història de Catalunya. També es prohibí la publicació de llibres i periòdics en català i la representació d'obres teatrals en català. Tota la toponímia fou castellanitzada i es va prohibir la inscripció de noms en català als registres civils.

Instal·lats a l'exili, els dirigents polítics catalans intentaven de mantenir viva una representació institucional de Catalunya que pogués presentar-se com a interlocutora amb els països aliats, i, acabada la guerra, defensar la causa de Catalunya davant els nous organismes internacionals.

Amb l'execució de Companys, Josep Irla assumí les funcions de president fins el 1954 que va renunciar al càrrec i Josep Tarradelles el va substituir.

Als partits polítics que hi havia abans de la guerra s'hi van afegir el Front Nacional de Catalunya i el Moviment Socialista de Catalunya. Tots tenien grups clandestins organitzats a l'interior de Catalunya. L'any 1955 es van formar els grups CC (Crist-Catalunya), integrats per nacionalistes d'inspiració cristiana, un dels dirigents fou Jordi Pujol.

El fet més rellevant des de mitjan dels anys cinquanta fou l'emergència d'una protesta obrera i estudiantil cada vegada més forta. La vaga dels tramvies fou la mobilització popular més important i reeixida de la postguerra. La vaga fou una protesta dels ciutadans de Barcelona per l'increment del preu del bitllet que les autoritats havien autoritzat.

Els intel·lectuals iniciaren la difícil tasca de redreçar la cultura catalana. De manera clandestina, es van reconstruir institucions que impartien ensenyaments d'història de Catalunya i de literatura catalana. Tot això, de forma clandestina i en pisos particulars.

D'altra banda, les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat (1947) van fer possible que els catalans que havien lluitat en bàndols diferents durant la guerra col·laboressin en una mateixa tasca de redreçament nacional i, per primera vegada des de l'acabament de la guerra, la llengua catalana fou utilitzada en un acte públic. La reconciliació començava a Catalunya.

LA SEGONA ETAPA DEL FRANQUISME

a) L'expansió econòmica

Des de mitjans dels anys cinquanta semblava que l'economia espanyola estava esgotada. Espanya necessitava importar productes energètics i béns d'equipament. La represa de la industrialització que comportà la creixent importació d'aquests productes va fer que la balança comercial espanyola experimentés un saldo cada vegada més negatiu, alhora que la inflació se situava en nivells molt elevats i els recursos financers eren cada cop més escassos.

Les autoritats espanyoles, amb l'ajut dels estat Units i els organismes internacionals competents, dissenyaren un projecte que tenia com a objectiu acabar amb l'autarquia, liberalitzar l'economia espanyola i permetre el seu creixement. El pla preveia les següents actuacions:

- Fixacions d'un canvi estable de la pesseta amb altres divises.
- Reducció de la despesa pública i congelació del sou del funcionariat.
- Moderació salarial per tal de lluitar contra la inflació.
- Reducció de l'intervencionisme de l'Estat en l'economia.
- Liberalització de les importacions i afavoriment de les exportacions.
- Estimulació de les inversions estrangeres, excepte en indústries de guerra, serveis públics i activitats relacionades amb la informació.

El Pla d'Estabilització va permetre un creixement espectacular de l'economia espanyola. Per tal d'ordenar el creixement, el govern aprovà la denominada *planificació indicativa* mitjançant els Plans de desenvolupament. Aquests, marcaven uns objectius per a períodes de quatre anys que l'economia espanyola havia d'assolir. Els resultats dels Plans foren escassos i les previsions rarament es complien.

Espanya es convertí en una potència industrial de primer ordre. Els sectors que conegueren una expansió més destacada foren el químic, el metal·lúrgic i el mecànic. Dins la indústria tradicional cal destacar el gran creixement de la indústria del calçat.

De totes maneres, el desenvolupament de l'economia espanyola dels anys seixanta comportà un important dèficit en la balança comercial que només es va poder compensar gràcies a l'existència de tres fonts d'ingressos extraordinaris:

- Increment del turisme.
- Inversió de capital estranger.
- Remeses de divises.

b) La lluita pel poder polític

Durant els anys seixanta la lluita pel poder polític es centrà entre els falangistes i els tecnòcrates. Desafortunadament, a l'estiu de 1969 es féu públic un escàndol que posà de manifest als ulls de tothom les lluites que hi havia entre els diferents ministres i famílies. Fou l'escàndol de Matesa.

Matesa era una empresa navarresa que exportava maquinària tèxtil. Ateses les dificultats que hi havia per a l'exportació, els dirigents de l'empresa idearen un sistema fals per tal d'aconseguir els crèdits a l'exportació que concedien els organismes oficials. Els irregulars procediments utilitzats per Matesa van ser denunciats i esbombats a la premsa amb la complicitat del ministre d'informació, Manuel Fraga. L'assumpte passà als tribunals i alguns càrrecs foren inculpats, tot i que immediatament foren indultats per Franco. Com a conseqüència de l'escàndol, Franco cessà el govern i en nomenà un altre. Però els tecnòcrates sortiren reforçats de la crisi: Fraga i dotze ministres més sortiren del govern, alhora que els tecnòcrates ocuparen la major part dels ministeris. El nou govern es conegué com a govern monocolor.

c) Un cert aspecte liberalitzador amb Fraga com a ministre

L'any 1962, Manuel Fraga es convertí en ministre d'Informació i Turisme. Fraga era el responsable de la informació i, per tant, de la censura, que fins aleshores era omnipresent. Impulsà una moderada liberalització de la informació periodística i, finalment, després d'una llarga gestió, l'any 1966 el govern aprovà la *Ley de Prensa*.

La Llei de premsa suprimia la censura prèvia que fins aquell moment s'imposava a tota la premsa. Amb aquesta llei, el franquisme aconseguí un cert reconeixement de cara a l'exterior, tot i que les prohibicions i sancions de premsa continuaren sent habituals. A més, Fraga es guanyà una fama de liberal i de reformista que no era ben vista pels sectors més intransigents del règim. Paral·lelament a aquesta llei de caràcter aperturista, el règim franquista donà a conèixer la *Ley Orgánica del Estado*. Aquesta llei contenia novetats com:

- Les funcions de Cap d'Estat i de Cap de Govern quedaven dividides.
- La llei preveia que en la representació a Corts hi hauria 180 procuradors familiars, a raó de dos per província amb independència del seu nombre d'habitants, elegits pels caps de família i les dones casades.

d) L'oposició al règim

L'oposició al règim durant els anys seixanta es trobava molt dividida. Només el PCE (PSUC a Catalunya) i el PSOE continuaven tenint una presència activa en els ambients laborals i estudiantils. A més, s'hi afegí el Frente de Liberación Popular.

La repressió del règim continuà però tingué un caràcter menys violent.

Una de les accions més importants protagonitzades per l'oposició fou el denominat contuberni de Munich, que tingué lloc el 1962. El règim franquista castigà els assistents a la reunió amb penes de desterrament com a represàlia.

La conflictivitat laboral incrementà. Els protagonistes foren, especialment, els obrers industrials de Catalunya, Madrid i País Basc, i els miners d'Astúries. La repressió policial fou molt forta i un bon nombre de miners foren empresonats i perderen la feina. Al camp, el fet més important fou la construcció sindical de Comissions Obreres (CCOO).

El principal nucli d'oposició al règim fou la Universitat i el règim reaccionà amb expedients disciplinaris a alumnes i professors, ocupació de les facultats i el seu tancament.

Cal dir, que des de finals dels anys seixanta va començar a existir cada cop més, un poderós moviment veïnal en els nous barris obrers, que organitzà tota mena d'actes reivindicatius en defensa d'equipaments diversos.

e) Catalunya en els temps de la 2ª etapa del franquisme

Catalunya experimentà un important creixement de població entre 1960 i 1975. El creixement fou degut a l'important allau immigratòria que es produí amb l'arribada de milers de ciutadans procedents de totes les regions espanyoles. Aquest creixement fou especialment destacat a les localitats i comarques industrials: Barcelona, Baix Llobregat, Vallès Occidental i Maresme.

L'oposició antifranquista es mogué a Catalunya fonamentalment en l'àmbit laboral i estudiantil. La conflictivitat laboral anà en augment amb reiterades vagues a l'empresa automobilística SEAT. Els estudiants universitaris i d'ensenyament mitjà protagonitzaren una agitació persistent, amb freqüents enfrontaments amb la policia.

L'Església catalana es va anar distanciant i es va oposar al règim.

L'oposició política al franquisme tingué a Catalunya un ampli ventall de manifestacions:

- Els grups CC sota el lideratge de Jordi Pujol, protagonitzà fets diversos com la campanya contra el director del diari *La Vanguardia Española*. Un altre episodi important foren els fets del Palau (al Palau de la Música Catalana) quan un sector del públic cantà l'himne *El Cant de la senyera*, aleshores prohibit. A finals de 1974 es fundà Convergència Democràtica de Catalunya (CDC).
- El PSUC era el partit que comptava amb una major xarxa organitzativa clandestina i la seva presència era molt activa en el món laboral i estudiantil. Aquest partit va patir diverses escissions una de les quals va donar lloc al grup de Bandera Roja.
- El socialisme democràtic agrupat al voltant del Moviment Socialista de Catalunya també es dividí en dos grups: l'interior i l'exterior.
- En el camp de catalanisme radical cal destacar la constitució del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), fruit d'una escissió de l'antic Front Nacional de Catalunya.
- Els 1969 els partits d'oposició antifranquista catalans formaren un organisme de coordinació denominat Comissió de Forces Polítiques a Catalunya. Més important va ser la constitució, a finals de 1971, de l'Assemblea de Catalunya.

Pel que fa a la resistència cultural, des de 1960, la relativa obertura del règim permeté que la cultura catalana iniciés un període de certa recuperació. L'Estat deixà de perseguir les manifestacions de la llengua i la cultura catalanes, però no concedí cap subvenció ni donà cap facilitat administrativa perquè la llengua catalana pogués arribar a àmbits tan importants com l'ensenyament. Totes les iniciatives que sorgiren en defensa de la llengua i la cultura catalana foren de tipus privat.

Entre aquestes iniciatives cal destacar la constitució d'Òmnium Cultural. El seu objectiu era el foment de totes les manifestacions culturals catalanes i, especialment, l'ensenyament de la llengua catalana.

També l'Església tingué un destacat protagonisme en el desenvolupament d'iniciatives diverses favorables a la nostra cultura. Impulsà l'edició de les primeres publicacions periòdiques en català, com *Oriflama*, *Cavall Fort* i, sobretot, *Serra d'Or*.

Hi hagué altres iniciatives privades per publicar revistes en català.

En el camp de l'edició aparegueren diverses empreses editorials que perseguïen donar un servei al país. A poc a poc, l'edició de llibres en català experimentà un gran desenvolupament.

Molt més ressò popular tingué el fenomen de la Nova Cançó, que s'inicià l'any 1961, quan un grup de joves cantants i autors (Els Setze Jutges) s'imposaren l'objectiu de fer possible una cançó moderna en llengua catalana.

L'èxit de la cançó catalana estigué molt relacionat amb l'ús de la llengua catalana en alguns espais radiofònics i fins i tot en la televisió, sempre, però, en espais molt reduïts i en hores de poca audiència.

Finalment, cal destacar que la defensa de la catalanitat i la integració de la població immigrada prengué forma en altres canals d'expressió. En aquest sentit, fou fonamental el paper exercit per algunes entitats esportives, com el FC Barcelona i el Joventut de Badalona, així com per l'associacionisme veïnal.

LA TERCERA ETAPA DEL FRANQUISME

En els darrers anys, el franquisme hagué de fer front a un creixent terrorisme, amb l'aparició de diverses organitzacions, la més important de les quals fou ETA, que havia estat fundada l'any 1959 per un grup de joves estudiants nacionalistes bascos.

A part d'ETA, en els darrers anys del franquisme aparegueren altres organitzacions que defensaven la lluita armada, entre els quals cal destacar el Movimiento Ibérico de Liberación, de tendència anarquista. També n'aparegueren d'altres d'extrema dreta, que cometeren, sovint amb la complicitat de les forces d'ordre públic, diversos atemptats contra persones i institucions de significació democràtica, nacionalista o d'esquerrres.

L'Església catòlica fou el puntal més fort del règim franquista. Però des de començaments dels anys seixanta les coses anaven canviant ràpidament. Com a conseqüència dels nous aires de renovació que sacsejaren l'Església arran de la celebració del Concili Vaticà II alguns bisbes espanyols i, sobretot, molt sacerdots posaren entredit el suport que l'Església donava al règim franquista i denunciaren la violència que les forces de l'ordre públic cometien contra els opositors polítics.

El setembre del 1971 tingué lloc la primera Assemblée Conjunta de Bisbes i Sacerdots, que feu una declaració contra el règim i demanar perdó pel fet que l'Església no havia sabut ser un element de reconciliació dels espanyols després de la guerra.

Cada cop foren més freqüents els incidents entre el govern i els eclesiàstics, especialment al País Basc.

Pel que fa als darrers governs del franquisme cal dir que el juny del 1973 es produí un canvi polític important; per primera vegada es desvincularen els càrrecs de cap d'estat i de president de govern. Franco conservà el primer però nomenà l'almirall Carrero Blanco president de govern. Després de l'assassinat de Carrero Blanco, Franco nomenà Carlos Arias Navarro nou president de Govern.

El discurs d'Arias Navarro exposar un programa moderadament reformista, el punt més important del qual era la promesa d'un associacionisme polític. Malgrat d'aquests inicis esperançadors, el govern canvià la seva actitud i endurir la seva política. El 24 d'abril començà la revolució dels clavells a Portugal que posà fi a la dictadura en aquell país.

El govern es trobava en una situació molt compromesa. La salut de Franco era cada cop més precària, la conflictivitat laboral es disparà d'una manera extraordinària, la crisi econòmica es deixava sentir cada cop més, el terrorisme continuava assassinant policies i, finalment, alguns joves oficials de l'exèrcit foren detinguts per pertànyer a una associació clandestina, partidària de la democratització d'Espanya.

L'afusellament de dos militants d'ETA i tres del FRAP provocà una gran protesta internacional i molts països retiraren els seus ambaixadors: el règim franquista es trobava aïllat internacionalment.

A mesura que la decrepitud física de Franco avançava, els partits d'oposició, que continuaven sent clandestins, incrementaren a seva organització i la seva persistència al carrer. El 20 de novembre de 1975 va morir Franco.

El PCE continuava sent el partit més ben organitzat i el que exercia més influència en l'àmbit universitari i en el món sindical.

El PSOE reactivà la seva reorganització en els anys immediatament anteriors a la mort de Franco. La lluita que enfrontava els dirigents del partit i els militants de l'interior, acabà l'octubre de 1974 amb el congrés que se celebrà a França i que donà el control del partit a un grup de joves militants de l'interior encapçalats per Felipe González.

A més del PCE i del PSOE hi havia altres agrupaments que tenien una presència ciutadana molt menor. Al País Basc el PNB comptava amb una sòlida estructura organitzativa mentre que a Catalunya hi havia una pluralitat de forces polítiques.

En el camp sindical, Comissions Obreres assolí un protagonisme destacat en la lluita obrera. El sindicat socialista, UGT tenia una influència considerable entre els treballadors espanyols, alhora que un altre sindicat, la Unión Sindical Obrera (USO), tenia una presència menor mentre que CNT només conservava una certa implantació en alguns sectors obrers. Finalment, al País Basc el sindicat nacionalista STV, vinculat al PNB, gaudia d'una gran influència.

Denominació que els franquistes usaven per designar totes aquelles persones que reivindicaven l'autonomia de Catalunya o el País Basc o, simplement, que defensaven el manteniment de les llengües i de les cultures autòctones.

Sistema d'ajuda econòmica que els Estats Units concediren a diversos països d'Europa per a la seva reconstrucció.

Un dels textos legals més importants i transcendents del franquisme.

Entitat fundada per catalans d'ideologies diverses i que comptà amb el suport econòmic d'alguns empresaris catalanistes.